

UDC: 347(042)(575.1)
ORCID: 0000-0003-3899-8841

MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATLAR FAOLIYATINI FUQAROLIK-HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Shukrullayev Siyovush Ulug'bek o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti "Fuqarolik protsessual va
iqtisodiy protsessual huquqi" kafedrası o'qituvchisi,
e-mail: siyovush.law@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada amaldagi qonunchilikda MCHJ tushunchasining ta'rifi, bu xususda amaliyotda mavjud muammolar va takliflar, shuningdek, uni tashkil etgan ishtirokchilarining huquqiy maqomi va javobgarlik doirasi masalalari, bu boradagi olimlarning turli xil yondashuvlari va MCHJ faoliyatini fuqarolik-huquqiy tartibga solishni takomillashtirish bilan bog'liq masalalar, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi asosida MCHJning fuqarolik-huquqiy maqomining ilmiy-nazariy muammolari, MCHJ tushunchasi va mohiyati, uning fuqarolik huquqi subyektlari, yuridik shaxslar va xo'jalik jamiyatlar tizimidagi o'rni va ahamiyati, MCHJning vujudga kelishi va qayta tashkil etilishining huquqiy asoslari va undagi muammolar tadqiq etilgan. Shuningdek, MCHJning faoliyati, MCHJ ishtirokchilari huquqiy holati, MCHJning mol-mulki va mulkiy huquqlari, MCHJning fuqarolik-huquqiy javobgarligi, MCHJ ta'sis hujjatlari va ularni rasmiylashtirilishi, MCHJning huquq va muomala layoqatining o'ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Bundan tashqari, xorijiy aksiyadorlik jamiyatlari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlari bilan o'zaro nisbati o'rganilgan. Shuningdek, tadqiqotning yangiligi keng doiradagi muammolarning o'rganilganligi hamda tadqiqot ishida MCHJ faoliyatini fuqarolik-huquqiy tartibga solishni takomillashtirish sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan va muhim amaliy ahamiyat kasb etuvchi takliflar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: tashkiliy-huquqiy shakl, MCHJ, ta'sis hujjati, ustav fondi, hissalar, muassis, boshqaruv organlari, fuqarolik huquqlariga ega bo'lishi va fuqarolik majburiyatlarini zimmasiga olish.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВ С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ

Шукруллаев Сиёвuş Улуғбек угли,
преподаватель кафедры "Гражданское процессуальное
и экономическое процессуальное право"
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассматриваются понятие и сущность ООО, его субъекты в соответствии с действующим законодательством, актуальные проблемы и предложения по данному вопросу, а также вопросы правового статуса и сферы ответственности учредителей ООО, различные подходы ученых в этой области и вопросы, связанные с совершенствованием гражданско-правового регулирования деятельности ООО, научно-теоретические проблемы гражданско-правового статуса ООО на основе законодательства Республики Узбекистан. Исследованы место и значение ООО в системе юридических лиц и хозяйственных обществ, правовые основы их возникновения и реорганизации, проблемы, стоящие перед ним. Также анализируется деятельность, правовой статус участников, имущество и имущественные права, гражданско-правовая ответственность, учредительные документы и их оформление, специфика правоспособности ООО. Кроме того, изучены взаимоотношения с зарубежными акционерными обществами, обществами с ограниченной ответственностью. Новизной исследования также является изучение широкого круга проблем, а также в исследовательской работе представлены научно обоснованные и имеющие важное практическое значение предложения по совершенствованию законодательства в области совершенствования гражданско-правового регулирования деятельности ООО.

Ключевые слова: организационно-правовая форма, ООО, учредительный документ, уставный фонд, вклады, учредитель, органы управления, гражданско-правовые права и гражданско-правовые обязанности.

IMPROVING THE CIVIL-LEGAL REGULATION OF LIMITED LIABILITY COMPANIES

Shukrullaev Siyovush Ulugbek ugli,

Lecturer at the Department of Civil Procedural and Economic Procedural Law of
Tashkent State University of Law

Abstract. The concept of LLC in the current legislation, in this regard, the existing problems and proposals, as well as issues of legal status and scope of responsibility of its participants, different approaches of scholars and issues related to improving the civil law of the LLC, scientific and theoretical problems of the civil-legal status of the LLC in the legislation of the Republic of Uzbekistan, the concept and essence of the LLC, its role and importance in the system of civil law entities, legal entities and business societies, the legal basis for the formation and reorganization of the LLC and its problems are enlightened in this article. Moreover, the activities of the LLC, the legal status of the participants of the LLC, property and property rights of the LLC, civil liability of the LLC, the constituent documents of the LLC and their registration, the specifics of the legal capacity of the LLC are also investigated. In addition, the ratio between foreign joint-stock companies and limited liability companies is studied. The novelty of the investigation is determined by the study of a wide range of problems, as well as scientifically based and important practical recommendations for improving the legislation in the field of civil regulation of the LLC.

Keywords: organizational and legal form, LLC, constituent document, charter funds, shares, founder, administrative bodies, possession of civil rights and assumption of civil obligations.

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-apreldagi F-5464-son farmoyishi bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish Konsepsiyasining I bo'lim 2-bandida Fuqarolik kodeksi va boshqa fuqarolik qonun hujjatlaridagi atama va tushunchalarning huquqiy ma'nolarini ularni aniq ta'riflash va bir xilda qo'llash orqali takomillashtirish belgilangan. Shunga ko'ra, yuridik shaxslarning tadbirkorlik faoliyatiga ta'rif berish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Fikrimizcha, tadbirkorlik faoliyati bu mustaqil va tashkillashtirilgan shaklda, shaxsning tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida foyda (daromad) olish maqsadida qonuniy va muntazam ravishda amalga oshiriladigan faoliyatni tushunishimiz mumkin.

Ta'kidlash lozimki, "Yuridik shaxs" atamasi turli xildagi tashkilotlarning umumiy shartli nomi sifatida e'tirof etiladi va ular fuqarolik huquqining subyekti sifatida ana shu nom ostida huquqiy maqomga ega bo'ladi. Odatda "Yuridik shaxs" nomi shu nomdagi subyektlarning tashkil topishi va faoliyatining har bir holati muayyan hujjatlar orqali yuridik jihatdan rasmiylashtirilib qo'yilishi shartligidan kelib chiqadi. Shu sababli fuqarolik qonunchiligida belgilangan yuridik shaxslarning alohida tashkiliy-huquqiy shakllari yuridik shaxs-

larga xos bo'lgan umumiy belgilar va mezonlarga mos bo'lishi lozim. Aynan mazkur belgilar tegishli tashkiliy-huquqiy shakldagi tashkilotlarni yuridik shaxs sifatida tan olinishi uchun talab etiladigan asosiy mezonlar hisoblanadi. Zero, u yoki bu tashkilotda mazkur belgilarning mavjud emasligi, uni yuridik shaxs sifatida e'tirof etilishi va tegishli tartibda davlat ro'yxatidan o'tishini inkor etadi.

Yuridik shaxslarning boshqa tashkiliy-huquqiy shakllaridagi kabi mas'uliyati cheklangan jamiyat (MCHJ)lar uchun tegishli huquqiy belgilarga ega bo'lish yuridik shaxs sifatida tan olinish uchun asosiy va bosh mezon sifatida e'tirof etiladi. Bu holat O'zbekiston Respublikasining 2001-yil 6-dekabrda "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi 310-II-son Qonuni 5-moddasi oltinchi qismidan ham anglashiladi. Mazkur normada belgilanishicha, jamiyat o'zining mustaqil balansida hisobga olinadigan alohida mol-mulkka ega bo'ladi, o'z nomidan huquqlarni olishi, majburiyatlarga ega bo'lishi, sud da'vogar va javobgar bo'lishi mumkin.

H.R. Rahmonqulovning fikricha, yuridik shaxs tushunchasi qonunning o'zida berilgan (FKning 39-moddasi) belgilari bilan ifodalanadi. Ushbu belgilari quyidagilardan iborat [1]:

1) tashkiliy birlik;

2) o'z mulkiga va alohida mol-mulkka ega bo'lishlik;

3) mustaqil balans va smetaga ega bo'lishlik;

4) o'z majburiyatlari yuzasidan mol-mulki bilan mustaqil javobgar bo'lishlik;

5) o'z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega va sudda da'vogar va javobgar bo'lishlik.

Mazkur holatlardan kelib chiqib, milliy qonunchilik MCHJni ustav fondi ulushlarga bo'lingan, ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha javobgar bo'lmaydigan va jamiyat faoliyati bilan bog'liq zararlar uchun o'zlari qo'shgan hissalar qiymati doirasida javobgar bo'ladigan bir yoki bir necha shaxs tomonidan ta'sis etiladigan xo'jalik jamiyati ekanligini belgilaydi. FKning 4-bobi qoidalaridan kelib chiqib, MCHJni tijoratchi yuridik shaxsning alohida tashkiliy-huquqiy shakli ekanligini qayd etish mumkin.

Xo'jalik jamiyatlarining xo'jalik shirkatlaridan farqli tarafi shundaki, xo'jalik shirkatida ishtirokchilarning birlashishi hamda ularning shirkat ishlarida faol ishtiroki talab qilinsa, xo'jalik jamiyatlarida esa resurslar, mablag'lar (kapital) jamlanishi oqibatida vujudga keladi va shu nuqtayi nazardan unda ishtirokchilarning xo'jalik jamiyatlarida ishlarida shaxsan qatnashishi talab etilmaydi. Xo'jalik jamiyatlarida ishtirokchilarning huquq va majburiyatlari bilan bog'liq farqli jihati aynan ularning majburiyatlari bo'yicha javobgarligi doirasi bilan baholanadi. Misol uchun, mas'uliyati cheklangan jamiyatning ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha javobgar bo'lmaydilar va jamiyat faoliyati bilan bog'liq zarar uchun o'zlari qo'shgan hissalar qiymati doirasida javobgar bo'ladilar (FKning 62-moddasi). Ya'ni, ularning tadbirkorlik faoliyatidagi tavakkalchilik darajasi ularning jamiyat ustav fondiga kiritgan hissalarining miqdori bilan belgilanadi.

MCHJning mulkiy asosi jamiyat ishtirokchilarining hissalaridan tashkil topgan ustav fondi (kapitali)dan iborat. Ustav kapitalining miqdoriga qo'yilgan talab mavjud emasligi MCHJning boshqa xo'jalik jamiyatlaridan ustun tomonini ko'rsatadi. Shu sababli ustav kapitalining miqdori ishtirokchilar tomonidan ixtiyoriy qiymatda ustavda belgilanadi. Bunda bitta istisno holat mavjud bo'lib, jamiyat ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdori litsenziya talablarida belgilanishi mumkin. Qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatda javobgar-

ligi doirasi biroz kengroq bo'lib, FKning 63-moddasiga ko'ra, bunday jamiyatning ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha o'z mol-mulkklari bilan qo'shgan hissalar qiymatiga nisbatan hamma uchun bir xil bo'lgan, jamiyatning ta'sis hujjatlari-da belgilanadigan karrali miqdorda solidar tarzda subsidiar javobgar bo'lishi, ishtirokchilardan biri nochor (bankrot) bo'lib qolganida uning jamiyat majburiyatlari bo'yicha javobgarligi, agar jamiyatning ta'sis hujjatlarida javobgarlikni taqsimlashning boshqacha tartibi nazarda tutilgan bo'lmasa, boshqa ishtirokchilar o'rtasida ularning qo'shgan hissalariga mutanosib ravishda taqsimlanishi belgilangan.

Yuridik adabiyotlarda yuridik shaxsning mazkur tashkiliy-huquqiy shakli nomlanishi borasida ham bir qator mulohazalar bildiriladi [2; 3]. Xususlan, S.I. Sapkoning fikricha, tijorat tashkilotining ushbu tashkiliy-huquqiy shakli nomlanishi "omadsiz" chiqqan. Fikrimizcha, gap ishtirokchi jamiyatning majburiyatlari bo'yicha javob bermasligi sababli mas'uliyat cheklanishi haqida emas, balki o'zlarining kiritgan jamg'armalari miqdorida ziyon ko'rish xavfi zimmasidaligi hamda ushbu jamg'armani yo'qotish mumkinligi haqida ketmoqda. Ushbu holatdan kelib chiqib, xo'jalik jamiyatlarining ushbu tashkiliy-huquqiy shaklidagi "mas'uliyati cheklangan" atamasini ishtirokchilarning ustav kapitaliga kiritgan mablag'larini yo'qotish xavfi nomi bilan atash maqsadga muvofiq bo'lar edi. Shu sababli adabiyotlarda keltirilgan MCHJni "ishtirokchilarning ziyon ko'rish xavfi cheklangan jamiyat" deb nomlash taklifiga qo'shilish mumkin. Zero, MCHJ uni tashkil etgan ishtirokchilarining huquqiy maqomidan alohida mustaqil huquqiy maqomga ega bo'lgan tashkilot hisoblanadi [4].

S.A. Makarovning ta'kidlashicha, "mas'uliyati cheklangan jamiyat" iborasi yuridik shaxs ushbu tashkiliy-huquqiy shaklining o'ziga xos belgilarini ifoda etmaydi, binobarin ishtirokchilar javobgarligining cheklanishi faqatgina MCHJga xos bo'lgan jihat emas, balki xo'jalik jamiyatlarining boshqa turlari va kooperativlar (ishlab chiqarish va matlubot kooperativ) hamda yuridik shaxslar birlashmalari (uyushmalar)ga ham taalluqlidir. MCHJga nisbatan qabul qilingan ushbu nom Rossiyada va boshqa xorijiy mamlakatlarda shakllangan huquqiy an'anadan kelib chiqadi hamda shartli hisoblanadi [5].

E'tirof etish lozimki, bir shaxs tomonidan jamiyat tuzish mumkinligi amaliyoti xorijiy mam-lakatlar qonunchiligida uzoq davrlardan buyon amal qiladi. Masalan, Fransiya ushbu norma 1895-yilda qonunchilikka kiritilgan (Fransiya Grajdanlik kodeksining 1832-moddasi) [6]. "Bir shaxs jamiyati" – tadbirkorning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish jarayonida tavakkalchiligi-ni cheklashning universal shaklidir. Shu o'rinda qayd etish lozimki, FKning 24-25-moddalariga ko'ra, fuqaro o'z majburiyatlari yuzasidan o'zi-ga qarashli butun mol-mulki bilan javob beradi, qonunga muvofiq undiruvni qaratish mumkin bo'lmagan mol-mulk bundan mustasno. "Bir shaxs jamiyati"ni tuzganda tadbirkor mol-mulkining bir qism yuridik jihatdan jamiyat ustav kapitalini shakllantirish uchun ajratiladi va amalda tadbir-korning mulkiy tavakkalchiligi ham ana shu mulk doirasida cheklanadi. Shu bilan birga, "bir shaxs jamiyatini" tuzish imkonini nazarda tutuvchi dav-latlar qonunchiligi, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi har doim "bir shaxs jamiyati" ko'rinishidagi MCHJ tashkil etishga nis-batan cheklashlar belgilaydi. Jumladan, "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi Qonunning 7-moddasi ikkinchi qismiga ko'ra, qonunda ayrim toifadagi jismoniy shaxslarning jamiyatda ishtirok etishi taqiqlanishi yoki cheklanishi mumkin;

4) ishtirokchilari o'ziga nisbatan majburiyat-larga ega bo'lgan yuridik shaxs. Bu esa jamiyat ishtirokchilari jamiyatning mol-mulkiga nisbatan ashyoviy huquqlarga ega emasligini anglatadi. O'z navbatida, jamiyat ishtirokchilar tomonidan jamg'arma va boshqa ulushlar shaklida topshiril-gan, shuningdek jamiyat tomonidan boshqa asos-lar bo'yicha qo'lga kiritilgan mol-mulkka nisbatan mulkdor hisoblanadi;

5) mas'uliyati cheklangan jamiyatning ishtirokchilari uning majburiyatlari bo'yicha javobgar bo'lmaydilar va jamiyat faoliyati bilan bog'liq zararlar uchun o'zlari qo'shgan hissalar qiymati doirasida javobgar bo'ladilar;

6) tegishli barqaror tuzilmaga ega bo'lgan tashkilot. Jamiyatning yagona va bo'linmasligi shu bilan ta'minlanadiki, jamiyat nomidan ichki va tashqi munosabatlarda harakat qiladigan jamiyat boshqaruv tuzilmalar qonun hujjatlari bilan bel-gilanadi. Boshqaruv organlarining vakolatlarini belgilar ekan qonun uning ichki tashkiliy tuzilmasi

qanday bo'lishini nazarda tutmaydi, ya'ni jamiyat o'zining ichki tuzilmaviy bo'limlarini tashkil etishi mumkin;

7) jamiyat qonun bilan taqiqlanmagan har qan-day faoliyatni, agar bu faoliyat jamiyat ustavining predmeti va maqsadlariga zid kelmasa, amalga oshirish uchun zarur bo'lgan fuqarolik huquqlari ega bo'lishi va fuqarolik majburiyatlarini zimma-siga olishi mumkin.

MCHJ tijorat tashkiloti bo'lib, faoliyatining aso-siy maqsadi foyda ko'rish hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, notijorat tashkilotlardan farqli o'la-roq, tadbirkorlik faoliyatining har qanday turla-rini amalga oshirish huquqiga ega bo'lgan biznes yuritish uchun xizmat qiladigan moddiy faoliyat. Shunday qilib, jamiyatlar uchun "qonun va nizom tomonidan taqiqlanmagan hamma narsaga ruxsat beriladi" tamoyili ustuvor huquqqa ega. Qonunda belgilangan muayyan faoliyat turlari bilan jami-yat faqat maxsus ruxsatnoma (litsenziya) asosida shug'ullanishi mumkin. Bunda MCHJ faoliyatining maqsadi va predmeti jamiyatning ustavida bel-gilangan doiradan chiqmasligi kerak. MCHJning maqsad va predmeti uning ustavida muassis qa-rori yoki ishtirokchilarning umumiy yig'ilish ba-yonnomasi bilan belgilanishi va unga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish orqali amalga oshiriladi.

FKning 125-moddasiga ko'ra, MCHJ to-monidan ta'sis hujjatlarida belgilangan faoliyati maqsadlariga zid bo'lgan yoki shug'ullanishga lit-senziyasi bo'lmagan holda tuzilgan bitimlar uning muassisi (ishtirokchisi) yoki vakolatli davlat or-ganining da'vosi bo'yicha sud tomonidan haqiqiy emas deb topilishi mumkinligi belgilangan.

MCHJ davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan boshlab yuridik shaxs sifatida tashkil etilgan deb hisoblanadi. Agar ustavida muddat belgilanmasa, MCHJ cheklanmagan muddatda tuzilgan hisobla-nadi.

Fuqarolik huquqi subyektlaridan faqatgina yuridik shaxslar tashkil etish usuli bilan yaratilishi mumkin, ya'ni tabiiy ravishda vujudga kel-magan holda jismoniy shaxslarning xohish va istaklari asosida yaratiladi. Yuridik shaxsning shu xususiyatidan kelib chiqib uni "sun'iy yaratil-gan subyekt" deb tavsiflashimiz mumkin. Milliy qonunchilikda MCHJ bir yoki bir necha shaxslar tomonidan tashkil etiladigan tashkilot bo'lib, MCHJni ta'sis etgan shaxs yoki shaxslar ayni payt-da uning ishtirokchilari hisoblanadi.

Fuqarolik kodeksi va “Mas’uliyati cheklangan va qo’shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to’g’risida”-gi Qonunda “muassis” va “ishtirokchi” tushunchalari, xususan, qachon “muassis” maqomidan “ishtirokchi” maqomiga o’zgarishi, farqli jihatlari aniq ifodalab berilmagan.

M.M. Serebrennikovning [7] fikricha, “muassis” va “ishtirokchi” atamasini jamiyat davlat ro’yxatidan o’tkazilgan paytdan boshlab huquqiy maqomi bir turdan ikkinchi turga o’zgarishini ta’kidlagan.

O.S. Ribinaning [8] fikricha esa muassisning huquqiy statusi ta’sis shartnomasi asosida belgilanadi.

Fikrimizcha, “muassis” va “ishtirokchi” maqomi o’rtasidagi chegara jamiyat davlat ro’yxatidan o’tgan paytdan boshlab aniqlanadi. Jamiyat davlat ro’yxatidan o’tkazilgungacha bo’lgan muddatda jamiyatni sun’iy yaratuvchi jismoniy shaxsi “muassis” maqomida bo’ladi. “Muassis” bevosita jamiyat tashkil etilguniga qadar bo’lgan muddatdagi faoliyati va harakati uchun boshqa muassislar va uchinchi shaxslar oldida javobgar hisoblanadi. Jamiyat davlat ro’yxatidan o’tkazilgandan keyingina unga ulush kiritgan muassisi “ishtirokchi” maqomini oladi va huquqning yangi bir subyekti sifatida MCHJ yaratiladi. Ishtirokchining maqomi ta’sis hujjatlari va qonun bilan belgilanadi.

“Mas’uliyati cheklangan va qo’shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to’g’risida”gi Qonunining 7–9-moddalarida jamiyat ishtirokchilari va ishtirokchilarning huquq va majburiyatlari belgilangan.

10-moddasida esa Jamiyatni ta’sis etish tartibi yuzasidan muassislarning huquq va majburiyatlari yoritilgan.

Qonunning 10, 12-moddalariga ko’ra, muassis quyidagi huquqlarga ega:

- ta’sis shartnomasini tuzish;
- ustavni tasdiqlash;
- ijro etuvchi organlarini saylash;
- ustav fondiga pulsiz hissalar qo’shilganda ularning pul bahosini tasdiqlash.

O’zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 41-moddasiga ko’ra, yuridik shaxs o’zining ta’sis hujjatlarida nazarda tutilgan faoliyati maqsadlariga muvofiq fuqarolik huquq layoqatiga ega bo’lishi, yuridik shaxsning maxsus huquq layoqati esa uning ustavi, nizomi yoki qonun hujjatlari bilan belgilanishi ko’rsatilgan, biroq qonun chiqaruvchi yuridik shaxsning huquq layoqati qa-

chondan boshlab vujudga kelishini ochiq qoldirgan, shuningdek, yuridik shaxsning muomala layoqati tushunchasi va uning qachon vujudga kelishi to’g’risida qoida kiritmagan. Bizning fikrimizcha, yuridik shaxs o’z harakatlari bilan fuqarolik huquqlariga ega bo’lish va ularni amalga oshirish, o’zi uchun fuqarolik burchlarini vujudga keltirish va ularni bajarish layoqati, ya’ni muomala layoqatisiz fuqarolik huquqining to’laqonli subyekti bo’la olmaydi. Shu sababli qonun chiqaruvchi yuridik shaxsning huquq va muomala layoqatiga kengroq doirada alohida tavsif berishi lozim deb hisoblaymiz. Negaki, yuridik shaxs muomala layoqati mavjud bo’lgandagina fuqarolik huquqlariga ega bo’lishi va ularni amalga oshirishi, o’zi uchun fuqarolik burchlarini vujudga keltirishi va ularni bajarishi mumkin.

Mazkur holatda qonun chiqaruvchi faqatgina tor ma’noda yuridik shaxs davlat ro’yxatidan o’tkazilgan paytdan boshlab tashkil etilgan deb hisoblanishini aytish orqali uning huquq va muomala layoqatini vujudga kelish vaqtini va o’sha vaqtdan boshlab fuqarolik huquqining subyekti deb e’tirof etilishini nazarda tutgan.

MCHJning ta’sis etish usulini muassislardan sonidan kelib chiqib ikki turga ajratish mumkin: “Mas’uliyati cheklangan va qo’shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to’g’risida”gi Qonunning 10-moddasiga ko’ra, jamiyatning muassislari soni ikki yoki undan ortiq bo’lsa ta’sis shartnomasini tuzish va jamiyat ustavini tasdiqlash orqali, 11-moddasiga ko’ra, jamiyat bir shaxs tomonidan ta’sis etilsa, shu shaxs tasdiqlagan ustav orqali ta’sis etilishi mumkin. Demak, yoqoridagi qoidadan shuni tushunishimiz mumkinki, MCHJ ta’sis shartnomasi va ustav orqali yoki faqat ustavning o’zi orqali ham ta’sis etilishi nazarda tutilgan.

“Mas’uliyati cheklangan va qo’shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to’g’risida”gi Qonunning 12-moddasiga ko’ra, ta’sis shartnomasida jamiyatning ishtirokchilari jamiyatni tashkil etish majburiyatini oladilar va uni tuzish bo’yicha birgalikdagi kelgusidagi faoliyat maqsadlarini belgilaydilar. Ta’sis shartnomasida quyidagilar nazarda tutiladi:

- MCHJ muassislarning tarkibi;
- MCHJ ustav fondining miqdori va har bir muassis ulushining miqdori;
- MCHJ ta’sis etilayotganda uning ustav fondiga hissalarini qo’shish tartibi, miqdori, usullari va muddatlari;

– hissalarini qo'shish bo'yicha majburiyatlarini buzganlik uchun jamiyat muassislarning javobgarligi;

– MCHJning muassislari o'rtasida foyda va zararlarni taqsimlash shartlari va tartibi;

– MCHJ organlarining tarkibi va jamiyat ishtirokchilarining jamiyatdan chiqish tartibi.

Ta'asis shartnomada asosiy urg'u muassislarning huquq va majburiyatlariga qaratiladi.

Mazkur Qonunning 13-moddasiga ko'ra, jamiyat ustavida quyidagilar ko'rsatilishi kerak:

– MCHJning to'liq va qisqartirilgan firma nomi;

– MCHJ faoliyatining predmeti;

– MCHJning pochta manzili to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJ organlarining tarkibi va vakolatlari to'g'risidagi, shu jumladan, jamiyat ishtirokchilari umumiy yig'ilishining mutlaq vakolatiga kiruvchi masalalar to'g'risidagi, jamiyat organlari tomonidan qarorlar qabul qilish tartibi to'g'risidagi, shu jumladan, qarorlar bir ovozdan yoki kvalifikatsion ko'pchilik ovoz bilan qabul qilinadigan masalalar to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJ ustav fondining miqdori to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJ har bir ishtirokchisi ulushining miqdori va nominal qiymati to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJ ishtirokchilarining huquqlari va majburiyatlari;

– MCHJ ishtirokchisining jamiyatdan chiqish tartibi va uning oqibatlari to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJ ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushning (ulush bir qismining) boshqa shaxsga o'tishi tartibi to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJning hujjatlarini saqlash tartibi hamda jamiyat tomonidan jamiyat ishtirokchilariga va boshqa shaxslarga axborot taqdim etish tartibi to'g'risidagi ma'lumotlar;

– MCHJning vakolatxonalari va filiallari to'g'risidagi ma'lumotlar;

– qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa ma'lumotlar.

MCHJning ustavida asosiy urg'u jamiyatning huquqiy maqomini belgilash, jamiyat faoliyatini tashkil etishga qaratilgan bo'ladi. Biroq, amaliyotda aksariyat tadbirkorlik subyektlari mazkur ikki ta'asis hujjatini, ya'ni ta'asis shartnomasi va ustav mazmunini bir xil mazmunda qilib tuzishadi. Fikrimizcha, ushbu holat yuridik jihatdan noto'g'ri deb hisoblaymiz. Yuqoridagi tushunmovchilikni

bartaraf etish maqsadida "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi Qonunning 12-moddasiga "ta'asis shartnomasi muassislarning huquq va majburiyatlarini belgilab beruvchi ta'asis hujjati hisoblanadi", 13-moddasiga esa "jamiyat ustavi jamiyatning huquqiy maqomi va jamiyat faoliyatini tashkil etish tartibini belgilab beruvchi ta'asis hujjati hisoblanadi" degan qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq. Amaldagi fuqarolik qonunchiligi yuridik shaxslarning huquq layoqatini haddan tashqari cheklaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-apreldagi F-5464-son farmoyishi bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish Konsepsiyasining I bo'limi 5-bandida Fuqarolik-huquqiy munosabatlari ishtirokchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilishga to'sqinlik qiluvchi fuqarolik qonunchiligidagi huquqiy bo'shliqlar va kolliziyalarni bartaraf etish nazarda tutilgan. Shuni inobatga olgan holda O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 41-moddasiga quyidagi o'zgartirish kiritilishini taklif qilamiz:

Yuridik shaxs ham jismoniy shaxs ega bo'lishi mumkin bo'lgan huquq va majburiyatlarga ega bo'ladi (fuqarolik huquq layoqati), tabiatiga ko'ra faqat insonga tegishli bo'lishi mumkin huquq va majburiyatlar bundan mustasno. Qonunda yuridik shaxslarning ayrim turlariga nisbatan maxsus huquq layoqati va uning doirasi belgilanishi mumkin. Mazkur Qonunning 10-moddasiga ko'ra, jamiyat ustavini tasdiqlash to'g'risidagi qaror, shuningdek, jamiyat muassislari kiritadigan hissalarining pul bahosini tasdiqlash to'g'risidagi qaror muassislar tomonidan bir ovozdan qabul qilinishi belgilangan, biroq amaliyotda ushbu toifadagi qarorlar qabul qilinmaydi. Aksincha, jamiyatning ta'asis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi jarayon sifatida muassis bitta bo'lgan taqdirda ta'asis etish qarori, muassislar ikki yoki undan ortiq bo'lsa ta'asis etish bayonnomasi tasdiqlanadi. Ta'asis etish qarori yoki ta'asis etish bayonnomasida quyidagilar nazarda tutiladi:

1) jamiyatni ta'asis etish, shug'ullanadigan asosiy faoliyat turini aniqlab olish, loyiha-smeta hujjatlarini ishlab chiqish, pochta manzilini tasdiqlash;

2) jamiyatning nomi, shtamp va dumaloq muhrini tasdiqlash;

3) jamiyat ustav fondining miqdori va muassislarning tarkibi va har bir muassis ulushining miqdori va nominal qiymatini tasdiqlash;

4) jamiyatning ta'sis shartnomasi va ustavini tasdiqlash (muassis bitta bo'lsa faqat ustav);

5) jamiyatning boshqaruv organlari va boshqaruvchilarini tayinlash;

6) tashkiliy masalalarni hal etish: jamiyatni vakolatli davlat organidan ro'yxatdan o'tkazish topshirig'i yuklatiladi.

Fikrimizcha, ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini tasdiqlash jarayonni bevosita jamiyatning ta'sis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi bosqich va ta'sis hujjatlarini vujudga keltiruvchi asos deb baholaymiz.

Amaldagi fuqarolik qonunchiligida ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasi to'g'risida alohida qoidalar belgilanmaganligi hozirda tadbirkorlik faoliyatini boshlash arafasida turgan shaxslar va ro'yxatdan o'tkazishni amalga oshirayotgan shaxslar uchun tushunmovchilik tug'dirmoqda. Sababi ro'yxatdan o'tkazish jarayonida ta'sis hujjatlaridan tashqari aynan ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini vakolatli davlat organi, ya'ni davlat xizmatlari markaziga taqdim etish majburiyati tadbirkor zimmasida.

Xulosalar

Xulosa va taklif o'rnida shuni aytib o'tish joizki, MCHJ ta'sis hujjatlari va vujudga kelish asoslariga yuridik tavsif berilishi va ularning huquqiy tabiati ochib berilishi kerak. Amaldagi fuqarolik qonun-

chiligida MCHJning ta'sis hujjatlari sifatida ustav va ta'sis shartnomasi nazarda tutilgan. Biroq, ta'sis etish qarori, ta'sis etish bayonnomasi va jamiyat ishtirokchilari o'rtasidagi boshqa kelishuvlari xususida alohida qoidalar belgilanmagan. Vaholanki, ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasini tasdiqlash jarayonni bevosita jamiyatning ta'sis hujjatlarini tasdiqlashdan oldingi bosqich va ta'sis hujjatlarini vujudga keltiruvchi asos bo'lib xizmat qiladi.

MCHJni tashkil etishda ta'sis hujjatlari uchun umumiy bo'lgan qoidalar mavjud emasligi, ularni talqin etish va qo'llash turli xil yondashuvlarni vujudga keltiradi. Shu bois MCHJlarning ta'sis hujjatlariga oid Fuqarolik kodeksi normalarini ta'sis etish qarori yoki ta'sis etish bayonnomasi qoidalar bilan to'ldirish lozim.

Bundan tashqari, amaliyotda aksariyat tadbirkorlik subyektlari ta'sis shartnomasi va ustav mazmunini bir xil mazmunda qilib tuzishadi. Fikrimizcha, ushbu holat yuridik jihatdan noto'g'ri deb hisoblaymiz. Yoqoridagi tushunmovchilikni bartaraf etish maqsadida "Mas'uliyati cheklangan va qo'shimcha mas'uliyatli jamiyatlar to'g'risida"gi Qonunning 12-moddasiga "ta'sis shartnomasi muassislarning huquq va majburiyatlarini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi", 13-moddasiga esa "jamiyat ustavi jamiyatning huquqiy maqomi va jamiyat faoliyatini tashkil etish tartibini belgilab beruvchi ta'sis hujjati hisoblanadi" degan qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. Rahmonqulov H.R. Fuqarolik huquqining sub'ektlari. O'quv qo'llanma [Subjects of civil law. Study guide]. Tashkent, TSUL, 2008, p. 67.
2. Belov V.A., Pestereva Y.V. Xozjajstvennye obshchestva [Business companies]. Moscow, 2002.
3. Grazhdanskoe pravo. Pod red. prof. E.A. Suhanova [Civil law. Edited by E.A. Sukhanova]. Vol. 1. Moscow, Volters Kluver, 2010.
4. Sapko S.I. Pravovoy status obshchestva s ogranichennoj otvetstvennost'yu po zakonodatel'stvu Rossii [Legal status of a limited liability company under Russian law]. Leningradskiy yuridicheskiy jurnal – Leningrad legal journal, 2013, no. 2 (32), p. 221.
5. Makarov S.A. Obshchestvo s ogranichennoj otvetstvennost'yu kak subekt grazhdanskogo prava. Avtoref. dis. kand. jurid. nauk [Limited Liability Company as a Subject of Civil Law. Abstract of the thesis. dis. cand. of legal Sciences]. Saratov, 2004, p. 11.
6. Kozlova N.V. Organizacionnye formy predprinimatel'stva: dostoinstva i nedostatki [Organizational forms of entrepreneurship: advantages and disadvantages]. Zakonodatel'stvo – Legislation. 1997, no. 2, p. 52.

7. Serebrennikov M.M. Grazhdansko-pravovoe polozhenie uchreditel'ey i uchastnikov obshchestv s ogranichen-noj otvetstvennost'yu i obshchestv s dopolnitel'noj otvetstvennost'yu. Avtoref. dis. kand. jurid. nauk [Civil status of founders and participants of limited liability companies and companies with additional liability. Abstract of the thesis. dis. cand. Legal status of members of limited liability companies according to continental law. Abstract of the thesis. dis. cand. of legal Sciences]. Irkutsk, Bajkalskij gosudarstvennyj universitet ekonomiki i prava – Baikal State University of Economics and Law, 2009, p. 12.

8. Rybina O.S. Pravovoj status uchastnikov obshchestv s ogranichennoj otvetstvennost'yu po kontinental'nomu pravu. Avtoref. dis. kand. jurid. nauk [Legal status of members of limited liability companies according to continental law. Abstract of the thesis. dis. cand. of legal Sciences]. Moscow, 2007, p. 9.

9. Niyazova N., Ardatova E., Soyipov X. Obuchenie yazykam kak osnova razvitiya yuridicheskoy nauki i obrazovaniya [Language teaching as a basis for the development of legal science and education]. Obshchestvo i innovatsii – Society and innovation, 2021, vol. 2, no. 2, pp. 137–143. DOI: 10.47689/2181-1415-VOL2-ISS2-PP137-143/.

10. Burhanova L.M., Egamberdiev E.H. Semeynoe predprinimatel'stvo v Respublike Uzbekistan kak sposob razresheniya sotsialno-jekonomicheskix problem v usloviyax rynochnoy jekonomiki [Family business in the Republic of Uzbekistan as a way to resolve socio-economic problems in a market economy]. Proceedings of the VII scientific and practical conference "Actual research on the problems of labor relations", dedicated to the 60th anniversary of the founding of the Institute, 2019, pp. 121–123.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

MAXSUS SON / 2021

I QISM

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 15.12.2021-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 25,92 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 70.

TDYU tipografiyasida chop etildi.